

Engelli Öğretmenlerin İş Doyumları ve Çalışma Koşulları

Working Conditions and Job Satisfaction Levels of Teachers With Disabilities

Arzu KIŞ¹
Hasan GÜRGÜR²
Gönül AKÇAMETE³

Özet

Eğitim öğretim etkinliklerinin niteliğinde engelli ve engelli olmayan öğretmenlerin mesleki yeterliliklerinin yanı sıra iş doyumları ve çalışma koşullarının da göz ardı edilmemesi gerektiği belirtilmektedir. Bu araştırmanın amacı, engelli öğretmenlerin iş doyumlarının ve çalışma koşullarının belirlenmesidir. Araştırmaya Türkiye genelinden toplam 1149 öğretmen (574'ü engelli, 575'i engelli olmayan) katılmıştır. Veri toplama araçları olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen "Öğretmen İş Doyumu Ölçeği" (Ö.İ.D.Ö.), "Öğretmen İş Koşullarını Belirleme Anketi" (Ö.İ.K.B.A.) kullanılmıştır. Analizi sonucunda öğretmenlerin iş doyumlarının engelli olup olmama, okul türüne ve okulda engellilere yönelik her hangi bir düzenlemenin yapıp yapılmadığına göre değişmediği ortaya çıkmıştır. Çalışma koşulları bağlamında okulların büyük oranında engelli öğretmenlere ilişkin düzenlemelerin olmadığı belirlenmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda engelli öğretmenlerin çalışma koşullarının düzenlenmesi gerektiği ve böylece kendilerinden beklenen rol ve sorumlulukları daha nitelikli olarak yerine getirebilecekleri söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Öğretmenler, engelli öğretmenler, iş doyumları, çalışma koşulları

Abstract

Literature signifies that besides professional competencies as part of raising teacher quality, the working conditions and job satisfaction levels of teachers with and without disabilities should not be undermined. The aim of this study was to determine the working conditions and job satisfaction levels of teachers with special needs. 1149 teachers (574 teachers with special needs and 575 teachers without special needs) across the nation participated in the study. Data were gathered via Teachers Job Satisfaction Scale (TJSS) and Teachers Working Conditions Questionnaire (TWCQ), which were developed by the authors. Results showed that the job satisfaction levels of teachers with and without disabilities were not significantly different across disability status, school type, accommodation or accessibility. Most schools were found to have no accommodations related to special needs. According to these findings, one basic conclusion of this study was providing convenient working conditions by making the necessary environmental accommodations and arrangements for teachers with special needs in schools.

Keywords: Teacher, teachers with disabilities, job satisfaction, working conditions.

Giriş

Bir ülkenin eğitim sisteminin niteliğinde öğretmenlerin önemi bilinmektedir. Öğretmenlerin gerçekleştirdikleri eğitim süreçlerinde ise niteliği etkileyen çok çeşitli etmenlerin içinden en önemli olanının öğretmenlerin mesleki yeterlilikleri olduğu vurgulanmaktadır. Eğitim öğretim sürecinde öğretmenlerin yeterlilikleri uzun yıllardır araştırmalarda odakta olmakla birlikte (Goddard, Hoy ve Woolfolk-Hoy, 2000; Türer, 2009; Woolfolk ve Spero, 2005) öğretmenlerin iş doyumları ve çalışma koşullarının da nitelikli

¹ Yrd.Doç.Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, e-posta: arastirmaci2005@hotmail.com

² Yrd.Doç.Dr., Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, e-posta: hasangurgur@anadolu.edu.tr

³ Prof.Dr., Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, e-posta: gakcamete@education.ankara.edu.tr

eğitimin sağlanmasında önemli olduğu belirtilmektedir (Greenreese, Johnson ve Campbell, 1991; Hall, 1987). Alanyazın incelendiğinde gerçekleştirilen çalışmalarda öğretmenlerin çalışma koşulları ve iş doyumlarına odaklanan bir çok araştırmanın gerçekleştirilmiş olduğu görülmektedir (Akçamete, Kaner ve Sucuoğlu, 2001; Avşaroğlu ve Kahraman, 2005; Bishay, 1996; Bhagat ve Allie, 1989; Cemaloğlu ve Erdemoğlu, 2007; Ergin, 1997; Günbayı ve Toprak, 2010; Gürbüz, 2008; Kreis ve Milstein, 1985; Lowther, Gill ve Coppard, 1985; Owuamnam, 1984; Sarros ve Sarros, 1987). Gerçekleştirilen çalışmalarda ayrıca öğretmenlerin iş doyumları ile çalışma koşulları arasında önemli bir ilişkinin olduğu ortaya konmuştur (Kinzi, Knotzer, Traweger, Lederer, Heidegger ve Benzer, 2005; Kreis ve Milstein, 1985; Mache, Vitzthum, Niehaus, Klapp ve Groneberg, 2009; Poggi, 2010; Özgen, Öztürk ve Yalçın, 2002). Araştırmaların sonuçları uygun çalışma ortamları sağlanmadığında öğretmenlerin iş doyumları düzeylerinin azalma riski ile birlikte tükenmişliklerinin artabileceğini de göstermektedir (Çokluk, 1999; Ezeja, Azodo, Ehizele, Ehigior ve Oboro, 2010; Grayson ve Alvarez, 2008; Kinzi, Knotzer, Traweger, Heidegger ve Benzer, 2005). Dolayısıyla eğitim sisteminin önemli bir ögesi olan öğretmenlerin mesleki yeterlilikleri ile birlikte, iş doyumlarının ve çalışma koşullarının sürekli olarak değerlendirilmesi, elde edilen bulgulardan yola çıkarak gerekli düzenlemelerin yapılması gerektiği ve bu tür düzenlemelerin eğitimin niteliğinin artırılmasında önemli olduğu belirtilmektedir (Jakson, 2002; Obiakor, Karr, Algozzine ve Utley, 1995).

Diğer yandan alanyazında gerçekleştirilmiş olan çalışmalarda yer alan öğretmenlerin herhangi bir yetersizliklerinin bulunmadığına dikkat çekmek gerekir. Ancak güncel verilere göre eğitim sistemlerinde önceki yıllarda öğretmenlik yapamayacakları düşünülen, sayıları azımsanmayacak düzeyde olan “engelli öğretmenler” görev yapmaktadırlar (Anderson ve diğ., 1998). Engelli öğretmenlerin eğitim sistemleri içerisinde çalışmalarının 90’lı yıllarda başlayan bütünleştirme düşüncesinin dikkate alınmasıyla yoğunlaştığı ve artık bu öğretmenlerin sistem içerisinde büyük oranda kabul edildikleri belirtilmektedir (Anderson ve diğ., 1998; Obiakor ve diğ., 1995; Riddick, 2003). Engelli öğretmenlerin herhangi bir yetersizliği olmayan meslektaşlarında olduğu gibi mesleki yeterlilikleri önemlidir. Bununla birlikte iş doyumları ve çalışma koşullarının yeterliliklerini etkileyebilecek çok önemli değişkenlerin olduğu da unutulmamalıdır. Çünkü engelli olma durumu onların sahip oldukları yeterlilikleri yerine getirmelerinde problem olabilir. Diğer bir deyişle sahip oldukları özel gereksinimlerinden dolayı kendilerinden beklenen rol ve sorumlulukları yerine getirmelerinde güçlükler yaşamalarına neden olabileceği ifade edilmektedir (Anderson ve diğ., 1998; Obiakor ve diğ., 1995). Buna rağmen alanyazın incelendiğinde engelli öğretmenlere

odaklanan az sayıda araştırma gerçekleştirilmiş olduğu görülmektedir. Bu araştırmalarda ise sadece engelli öğretmenlerin mesleği neden tercih ettiklerini belirlemeye odaklanıldığı göze çarpmaktadır (Jakson, 2002; Riddick, 2003; Singleton, 1998; Valle, Solis, Volpitta ve Conner, 2004). Yine de alanyazında engelli öğretmenlerin eğitimin niteliğini olumsuz yönde etkileyebilecek düzeyde yaşadıkları önemli sorunlardan söz edilmektedir. Bunlardan en önemlisi çalışma koşulları bağlamında engelli öğretmenlerin en çok zorlandıkları konunun fiziksel erişilebilirlik/ulaşılabilirlik olduğu belirtilmektedir. Alanyazında engelli öğretmenlerin tekerlekli sandalye, baston gibi araçlar kullandıkları ve bu araçların çoğunlukla okullar veya resmi kurumlar tarafından sağlanmadığı, sağlansa dahi fiziksel koşulların uygun olmayışı nedeniyle bunları kullanamadıkları vurgulanmaktadır (Anderson ve diğ., 1998). Dolayısıyla engelli öğretmenlerin çalıştıkları kurumlarda sahip oldukları yetersizlikler nedeniyle, gereksinimlerinin çok iyi belirlenmesi ve çalışma ortamlarının gereksinimleri doğrultusunda düzenlenmesi gerekmektedir. Araştırmalarda engelli öğretmenlerin eğitim ortamlarında gerekli düzenlemeler yapıldığında ve meslektaş ile yöneticilerin desteği sağlandığında iş doyumlarının yüksek düzeyde olabileceği ortaya konmuştur (Anderson ve diğ., 1998; Obiakor ve diğ., 1995). Gün geçtikçe artan bir şekilde eğitim sisteminde var olan ve yeni dahil olacak olan engelli öğretmenlerin okullardaki çalışma koşullarında sorunlar yaşayabilecekleri, bu nedenle iş doyumları düzeylerinin düşük olabileceği açıktır. Çünkü daha önce de bahsedildiği gibi alanyazında çalışma koşulları ile iş doyumları arasında doğru bir orantılı bir ilişki söz konusudur. Bu bağlamda engelli öğretmenlerin iş doyumları ve koşullarının belirlenmesinin sosyal kabullerini ve iş doyumlarını artırıcı düzenlemelerin gerçekleştirilmesini sağlayabileceği unutulmamalıdır (Anderson ve diğ., 1998).

Türkiye açısından bakıldığında engelli bireylerin özellikle son 15 yılda öğretmenlik mesleğini daha çok tercih ettikleri, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından atandıkları ve sayılarının gün geçtikçe arttığı görülmektedir (MEB, 2001). Alanyazına paralel olarak Türkiye’de engelli öğretmenlerin sayılarındaki artışın bir çok nedeni olabilir. Temel neden ise tüm dünyada olduğu gibi engelli bireylere yönelik gerçekleştirilen uyarlamalar ve düzenlemeler ile topluma katılmalarının desteklenmesi ve yaşama katılmalarını kolaylaştıran yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesi olarak açıklanabilir (Anderson ve diğ., 1998; Bowman, Barr, McCracken, McCullum-Clark ve Jaeger, 2011; Çokluk, 1999; Gilbert, 1998; Jakson, 2002; T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2008; Valle ve diğ., 2004). Bu noktada önemli iki soru akla gelmektedir; yürürlüğe giren bu yasal düzenlemelerin sonucunda okullar engelli öğretmenlerin çalışabilecekleri şekilde düzenlenmiş midir? ve bu öğretmenlerin iş doyumları ne düzeydedir?

Uluslararası alanyazın incelendiğinde bu sorulara açık bir cevap bulunamamıştır. Dolayısıyla koşulların ülkeden ülkeye değişmesi nedeniyle engelli öğretmenlere yönelik bu soruların eğitim sisteminin niteliğini arttırmak için cevaplanmasının gerekli olduğu düşünülmektedir. Cevapların özellikle eğitim sisteminde var olan engelli öğretmenlerin rol ve sorumluluklarını nitelikli olarak yerine getirmeleri açısından önemli olduğu söylenebilir. Bu nedenle bu araştırmanın amacı engelli öğretmenlerin iş doyumlarının ve çalışma koşullarının belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- Engelli olan ve olmayan öğretmenlerin iş doyumları arasında fark var mıdır?
- Engelli öğretmenlerin çalıştıkları okul türüne göre iş doyumları arasında fark var mıdır?
- Engelli öğretmenlerin çalıştıkları okullarda engellerine ilişkin herhangi bir düzenlemenin olup olmasına göre iş doyumları arasında fark var mıdır?
- Engelli olan ve olmayan öğretmenlerin çalışma yıllarına göre iş doyumları arasında fark var mıdır?
- Engelli olan ve olmayan öğretmenlerin iş doyumlarını öğretmenlerin cinsiyetleri, medeni durumları, engelli olup olmamaları, branşları, çalıştıkları kurum, çalışma yılları ve sınıf mevcutları yordamakta mıdır?
- Engelli olan ve olmayan öğretmenlerin, engelli öğretmenlerin çalışma koşullarına ilişkin görüşleri nelerdir?

Yöntem

Bu bölümde araştırma grubuna, veri toplama tekniklerine ve araçlarına, verilerin analizine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Araştırma grubu

Araştırmada Türkiye genelinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda çalışan tüm engelli öğretmenlere ve bu sayıya eşit, aynı okulda çalışan engelli olmayan öğretmenlere ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu süreçte Milli Eğitim Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğü'nden destek alınmıştır. Buna göre; araştırmaya Türkiye genelinden toplam 1149 öğretmen katılmıştır ve bu öğretmenlerden 574'ü engelli, 575'i engelli olmayan öğretmendir. Tablo 1'de görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğretmenlerden toplam 706'sı erkek, 443'ü kadındır. Ayrıca, engelli öğretmenlerden 197'si kadın, 377'si erkek; engelli olmayan öğretmenlerden 246'sı kadın, 329'u erkektir.

Tablo1.

Araştırmaya Katılan Öğretmenlere Ait Demografik Bilgiler

	Kadın	Erkek	Toplam
Engelli öğretmenler	197	377	574
Engelli olmayan öğretmenler	246	329	575
Toplam	443	706	1149

Veri toplama araçları

Araştırmanın amaçları doğrultusunda veri toplamak amacıyla iki tür veri toplama aracı kullanılmıştır. Bu araçlara ilişkin bilgiler aşağıda verilmiştir.

Öğretmen iş doyumu ölçeği (Ö.İ.D.Ö.)

Öğretmenlerin iş doyumlarını belirlemek amacıyla öncelikle araştırmacılar tarafından, engelli öğretmenlere de uygulanabilecek 32 maddelik likert tipi (5’li derecelendirmeli) ölçek geliştirilmiştir. “Öğretmen İş Doyumu Ölçeği”nin (Ö.İ.D.Ö.) yapı geçerliğini incelemek üzere faktör analizi tekniği kullanılmıştır. Yapılan ilk faktör analizi sonucunda 32 maddenin 8’inin (2, 8, 9, 12, 15, 16, 20, 23. maddeler) 1. faktördeki yük değerlerinin .40’ın altında olduğu görülmüş ve bu maddeler dışta tutularak kalan 24 madde üzerinden yeniden yapılan faktör analizi sonucunda, 24 maddenin tek faktörde toplandığı ve bu faktördeki yük değerlerinin en az .41 olduğu görülmüştür. Böylece Tablo 2’de görüldüğü gibi 24 maddelik tek faktörlü bir ölçek elde edilebilmiş ve tek faktörde açıklanan varyans miktarı % 35 olarak belirlenmiştir. Her bir maddenin toplam varyansı açıklamaya katkısı maddelerin yük değerleri ve madde toplam korelasyonları da Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2.

Ö.İ.D.Ö. Faktör Analizi ve Madde Analizi Sonuçları

Madde	Birinci Faktör Yükdeğeri	Tek Faktörün Açıkladığı Varyans (Comunality)	Madde- Top. Korelasyon
1	.556	.317	.49
2	.589	.347	.50
3	.627	.393	.54
4	.569	.324	.49
5	.621	.386	.55
6	.539	.291	.49
7	.581	.338	.54
8	.501	.251	.45
9	.523	.274	.48
10	.507	.257	.48
11	.580	.336	.53
12	.414	.172	.40
13	.453	.205	.39
14	.580	.194	.52
15	.441	.511	.44
16	.715	.514	.63
17	.717	.541	.63
18	.735	.436	.65
19	.660	.489	.57
20	.700	.326	.62
21	.571	.389	.51
22	.624	.237	.56
23	.487	.442	.41
24	.665	.337	.58

Tek Faktörün O.I.D.O. Puanlarıyla ilgili olarak açıkladığı varyans miktarı= % 34.602 Cronbach Alpha= .879

Ö.İ.D.Ö.'den elde edilen ölçümlerin güvenilirlik düzeyini kestirmek üzere Cronbach Alfa kullanılmıştır. Ö.İ.D.Ö.'ne yönelik hesaplanan alpha iç tutarlılık katsayısı .879'dur. Ayrıca ölçekte yer alan 24 maddenin ayırtediciliği için maddelerden elde edilen puanlarla ölçeğin bütününden elde edilen puanlar arasındaki korelasyonlar hesaplanmış, sonuçlar Tablo 2'de verilmiştir. Buna göre, hesaplanan korelasyonlar .39 ile .65 arasında değişmektedir. Ö.İ.D.Ö.'nin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları sonucunda araştırmalarda kullanılmak üzere yeterli psikometrik özelliklere sahip olduğu görülmüştür.

Ölçekten alınabilecek en düşük puan 24, en yüksek puan 120'dir. Ölçekte ters madde kullanılmamıştır. Ölçekte puanların artması yüksek iş doyumunu, azalması düşük iş doyumunu göstermektedir.

Öğretmen çalışma koşullarını belirleme anketi (Ö.Ç.K.B.A.)

Öğretmenlerin çalıştıkları kurumdaki koşullarını belirlemek amacıyla araştırmacılar tarafından "Öğretmen Çalışma Koşullarını Belirleme Anketi" (Ö.Ç.K.B.A.) geliştirilmiştir. Ö.Ç.K.B.A. ile engelli olan ve olmayan öğretmenlerin çalıştıkları okullarda fiziksel koşullar, meslektaşları, yöneticileri, öğrencileri ve aileler ile kurdukları iletişim ve bu süreçte

yaşayabilecekleri sorunlara ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla toplam 43 maddeden oluşan Ö.Ç.K.B.A. geliştirilmiştir. Bu maddelerden ilk 26'si öğretmenler ile ilgili kişisel bilgileri, geri kalan 17 madde ise çalışma koşullarını belirlemeye yönelik çoktan seçmeli ifadeler yer almaktadır. Anket özel eğitim ve ölçme değerlendirme alanından üç uzmanın görüşüne sunulmuş, gözden geçirilerek son halini almıştır.

Verilerin analizi

Araştırma sürecinde Ö.İ.D.Ö.'den elde edilen veriler t-testi, ANOVA ve Çoklu Doğrusal Regrasyon tekniği ile analiz edilmiştir. Analizde SPSS 16.0 paket programı kullanılmıştır. Ö.Ç.K.B.A.'den elde edilen veriler ise maddelere verilen cevapların yüzdeleri hesaplanarak elde edilmiştir.

Bulgular

Aşağıda elde edilen verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgular araştırma soruları doğrultusunda sunulmuştur.

Engelli olan ve olmayan öğretmenlerin iş doyumları

Engelli olan ve olmayan öğretmenlerin iş doyumlarının farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin olarak yapılan t testi sonucu Tablo3'de verilmiştir.

Tablo 3.

Ö.İ.D.Ö. Puanlarının Engelli Olup Olmama Durumuna Göre t – Testi Sonuçları

	N	Ort.	S	Sd	t	p
Engelli öğretmenler	574	113.09	18.28	574	1.53	.125
Engelli olmayan öğretmenler	575	111.51	16.74			

Tablo 3'de görüldüğü gibi gerçekleştirilen analizde öğretmenlerin iş doyumları, engelli olup olmasına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$t(1149) = 1.53, p > .05$].

Engelli öğretmenlerin çalıştıkları okul türüne göre iş doyumları

Engelli öğretmenlerin okul türlerine göre iş doyumlarının farklılaşıp farklılaşmadığını sınamak amacıyla t-testi gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda aşağıda öncelikle elde edilen sayısal veriler Tablo 4'te ve Tablo 5'te istatistik sonuçlara yer verilmiştir.

Tablo 4.

Öğretmenlerin Görev Yaptıkları Okul Türleri

	Genel Eğitim Okulu	Özel Eğitim Okulu	Toplam
Engelli öğretmenler	530	44	574
Engelli olmayan öğretmenler	535	40	575
Toplam	1065	84	1149

Tablo 4’de görüldüğü gibi toplam 574 engelli öğretmenin 530’u genel eğitim okullarında, 44’ü ise özel eğitim okullarında görev yapmaktadırlar. Diğer yandan toplam 575 engelli olmayan öğretmenin 535’i genel eğitim okulunda, 40’ı ise özel eğitim okullarında çalışmaktadırlar.

Tablo 5.

Engelli Öğretmenlerin Çalıştıkları Okul Türüne Göre Ö.İ.D.Ö Aldıkları Puanların t – Testi Sonuçları

	N	Ort.	S	Sd	t	p
Genel Eğitim Okulu	530	99.8	435.2	574	.301	.763
Özel Eğitim Okulu	44	1.000	.000			

Engelli öğretmenlerin çalıştıkları okul türüne göre elde edilen verilerin analizi Tablo 5’de görülmektedir. Buna göre, engelli öğretmenlerin iş doyumunun çalıştıkları kurumlara göre anlamlı bir fark göstermediği ortaya çıkmıştır [$t(574) = .301, p > .05$].

Okullarda engelli öğretmenlere yönelik herhangi bir düzenleme olup olmamasına göre iş doyumları

Engelli öğretmenlere yönelik çalıştıkları kurumlarda herhangi bir düzenlemenin olup olmamasına göre iş doyumlarının farklılaşıp farklılaşmadığını sınamak amacıyla ANOVA testi gerçekleştirilmiştir. Aşağıda analiz sonunda elde edilen betimsel istatistiki bilgiler Tablo 6’da görülmektedir. Tablo 7’de ise ANOVA sonuçları yer almaktadır.

Tablo 6.

Engelli Olma Durumu ve Okullarda Engellilere Yönelik Herhangi bir Düzenleme Olup Olmamasına Göre Ö.İ.D.Ö. Betimsel İstatistikleri

	Engelli öğretmenler			Engelli olmayan öğretmenler			Toplam		
	N	Ort.	S	N	Ort.	S	N	Ort.	S
Düzenleme var	204	112.408	17.207	286	114.335	16.398	490	113.097	16.803
Düzenleme yok	370	110.745	18.840	289	112.276	17.071	659	111.509	17.561
Toplam	574	113.097	17.561	575	111.509	18.094	1149	112.334	17.561

Okullarında herhangi bir düzenleme yapılmış olan öğretmenlerin iş doyumu ölçeğinden aldıkları ortalama puan Ort. = 16.803, düzenleme olmamasına göre öğretmenlerin aldıkları ortalama puan Ort. = 17.561'dir.

Diğer yandan tablo 7'de görüldüğü gibi bu iki grubun iş doyumu ölçeğinden aldıkları ortalama puanların ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur [$F(1-1149) = 3.306$ $p > .05$]. Diğer bir deyişle, öğretmenlerin çalıştıkları okullarda herhangi bir düzenlemenin olup olmaması iş doyumu ölçeğinden aldıkları puanda anlamlı bir farklılığa yol açmıştır.

Tablo 7.

Engelli Olma Durumu ve Okullarda Engellilere Yönelik Herhangi Bir Düzenlemenin Olup Olmamasına Göre Ö.İ.D.Ö. Puanları ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F
Düzenleme olup olmaması	822,249	1	822,249	2,677
Engel olup olmaması	2030,596	2	1015.298	3,306
DXE	10.801	1	10.801	.035
Hata	35.680.874	1145	307.145	
Toplam	14866335	1149		

* $p < .05$

Engelli olup olmama durumu ve okullarda engellilere yönelik herhangi bir düzenlemenin yapılıp yapılmaması, öğretmenlerin Ö.İ.D.Ö.'den aldıkları puana ortak etkisinin anlamlı olmadığı bulunmuştur [$F(1-1149) = 10.801$, $p > .05$].

Öğretmenlerin çalışma yıllarına göre iş doyumları

Öğretmenlerin çalışma yıllarına göre iş doyumlarının farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin ANOVA testi gerçekleştirilmiştir. Betimsel istatistik bilgileri tablo 8'de görülmektedir.

Tablo 8.

Öğretmenlerin Çalışma Yıllarına Göre Ö.İ.D.Ö. Betimsel İstatistikleri

	Engelli öğretmenler			Engelli olmayan öğretmenler			Toplam		
	N	Ort.	S	N	Ort.	S	N	Ort.	S
1-5 yıl	215	113.1256	15.3595	210	109.2174	17.7014	425	111.3233	16.5749
6-10 yıl	172	113.3333	19.7905	179	111.2375	15.8040	358	112.2919	17.9237
11-15 yıl	79	112.1594	17.7454	70	112.7143	16.3549	149	112.4388	16.9996
16-20 yıl	53	114.2683	19.5512	58	112.2264	14.5769	111	113.4632	17.1059
21-25 yıl	55	113.2222	21.4549	58	115.7931	14.5756	108	114.6699	17.8586
Toplam	574	112.9764	18.2659	575	111.3877	16.7221	1149	112.2127	17.5427

1 – 5 yıl çalışmış öğretmenlerin iş doyumu ölçeğinden aldıkları ortalama puan Ort.= 16.5749, 6 – 10 yıl çalışmış öğretmenlerin aldıkları ortalama puan Ort. = 17.9237, 11 – 15 yıl çalışmış öğretmenlerin aldıkları ortalama puan Ort. = 16.9996, 16 – 20 yıl çalışmış öğretmenlerin aldıkları ortalama puan Ort. = 17.1059 ve 21 – 25 yıl çalışmış öğretmenlerin aldıkları toplam puan Ort. = 17.8586'dır.

Diğer yandan Tablo 9'da görüldüğü gibi bu beş grubun iş doyumu ölçeğinden aldıkları ortalama puanların ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır [$F(2-1104) = .799$ $p > .05$]. Başka bir anlatımla, öğretmenlerin çalışma yılları iş doyumu ölçeğinden aldıkları puanda anlamlı bir farklılığa yol açmamıştır.

Tablo 9.

Engelli olma durumu ve çalışma yıllarına göre Ö.İ.D.Ö. puanları ANOVA sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	(p)
Engel	1062.840	2	531.420	1.732	.177
Çalışma yılı	1225.388	5	245.078	.799	.551
EXÇ	1567.760	5	313.552	1.022	.403
Hata	335102.588	1092	306.871		
Toplam	339751.023	1104			

Tablo 9'da görüldüğü gibi engelli olup olmama ve çalışma yılının, öğretmenlerin Ö.İ.D.Ö.'den aldıkları puana ortak etkisinin anlamlı olmadığı bulunmuştur [$F(2-1149) = 1.022$, $p > .05$].

Engelli olan ve olmayan öğretmenlerin iş doyumlarını öğretmenlerin cinsiyetleri, medeni durumları, engellerinin olup olmaması, branşları, çalıştıkları kurum, çalışma yılları ve sınıf mevcutları arasındaki ilişki

Öğretmenlerin iş doyumlarının farklı değişkenler ile ilişkilerini belirlemek amacıyla regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Analizde dikkate alınan değişkenlere ilişkin betimsel bilgiler tablo 10'da yer almaktadır.

Tablo 10.

Öğretmenlere Ait Çeşitli Değişkenlere İlişkin Betimsel Bilgiler

	Ort.	S	N
Toplam Puan	112.23	17.65	1149
Cinsiyet	.38	.49	1149
Medeni Durum	.68	.47	1149
Engelli olup olmama	.51	.50	1149
Çalıştığı Kurum	.93	.25	1149
Çalışma Yılı	9.80	7.66	1149
Sınıf Mevcudu	12.16	16.38	1149
Branş	.36	.48	1149

Tablo 11'de öğretmenlere ait çeşitli değişkenler ile iş doyumları arasındaki ilişkin çoklu regresyon analizi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 11.

İş Doyumu Puanları İle Çeşitli Değişkenler Arasındaki İlişkiye İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	SBH	B	T	P	r	Kısmi r
Sabit	110.701	1.794	-	61.706	.000	-	-
Cinsiyet	1.181	1.116	.033	1.058	.290	.022	.032
Medeni Durum	.180	1.269	.005	.142	.887	.012	.004
Engelli olma	1.839	1.072	.052	1.714	.087	.049	.052
Çalışma Yılı	.106	.076	.046	1.390	.165	.047	.042
Sınıf Mevcudu	-.127	.042	-.118	-3.045	.002	-.056	-.091
Branş	-8.432	2.380	-.120	-3.543	.000	-.125	-.106

Açıklayıcı değişkenlerle bağımlı değişken arasındaki ikili ve kısmi korelasyon incelendiğinde, cinsiyet, medeni durum, çalışma yılları, engelli olup olmama durumu pozitif ($r = 0.049$) ve sınıf mevcudu arasında negatif ve düşük bir ilişkinin, branş ile negatif ve orta düzeyde bir ilişkinin olduğu görülmektedir ($r = -.125$). Tüm değişkenler birlikte iş doyum puanları ile düşük düzeyde ve anlamlı bir ilişki vermektedir ($R = 0.172$, $R^2 = 0.030$, $p < .05$). Buna karşın tüm açıklayıcı değişkenler bir arada ele alındığında, iş doyum toplam puanının açıklanmasına anlamlı katkı yapmadıkları görülmüştür ($R^2 = 0.030$, $p > .05$).

Engelli olan ve olmayan öğretmenlerin engelli öğretmenlerin çalışma koşullarına ilişkin görüşleri

Araştırmanın amaçlarından altıncısı doğrultusunda uygulanan engelli olan ve olmayan öğretmenlerin çalışma koşullarını belirlemeye yönelik ankete (Ö.Ç.K.B.A.) ilişkin bulgulara aşağıda yer verilmiştir.

Engelli olan ve olmayan öğretmenlerin, engelli öğretmenlerin ulaşımına ilişkin görüşleri

Engelli öğretmenlerin %90,6'sı; “Yaşadığım bölgede ulaşımım için gerekli düzenlemeler yapılmamış olduğundan, çalıştığım okula gelmekte zorluk çekiyorum”, engelli olmayan öğretmenlerin %89,2'si; “yaşadığım bölgede engelli meslekdaşlarımla ulaşımı için gerekli düzenlemeler yapılmamış olduğundan, çalıştıkları okula gelmelerinin sorun olduğunu düşünüyorum” demişlerdir.

Engelli öğretmenlerin %92,5'i; “Evden okulun kapısına kadar gelsem dahi okul bahçesi ve okul girişinde rahat hareket edebilmem için gerekli düzenlemeler yapılmadığından dolayı okula girişte zorlanıyorum”, engelli olmayan öğretmenlerin %93,5'i; “Engelli öğretmenlerin evden okulun kapısına kadar gelseler dahi okul bahçesi ve okul girişinde rahat hareket edebilmeleri için gerekli düzenlemeler yapılmadığından dolayı okula girişte zorluk çekeceklerini düşünüyorum” demişlerdir.

Engelli olan ve olmayan öğretmenlerin, engelli öğretmenlerin okul içerisinde bağımsız hareket etme durumlarına ilişkin görüşleri

Anketlerde engelli öğretmenlerin bağımsız hareket etmeleri için okulların sadece %8,4'ünde rampa ve %5,9'nda asansör olduğu belirtilmiş, diğer yandan okulların %85,7'sinde herhangi bir düzenlemenin olmadığı belirlenmiştir.

Engelli öğretmenlerin %95,7'si; “Bir engele sahip olmam öğretmenlik yapmamı olumsuz yönde etkiliyor çünkü okul içerisinde rahat hareket edemiyorum”, engelli olmayan öğretmenlerin %95,8'i; “Bir engele sahip olmak öğretmenlik yapmayı olumsuz yönde etkiler, çünkü okul içerisinde rahat hareket edilememektedir” ifadesini kullanmışlardır.

Engelli öğretmenlerin %71'i; “Bir engele sahip olmam öğretmenlik yapmamı etkiliyor çünkü sınıf içerisinde rahat hareket edemiyorum”, engelli olmayan öğretmenlerin %25,1'i; “engelli öğretmenlerin sınıflarda rahat hareket edememektedirler.” açıklamalarında bulunmuşlardır.

Engelli olan ve olmayan öğretmenlerin, engelli öğretmenlerin okul içerisinde günlük ihtiyaçlarını karşılamalarına ilişkin görüşleri

Engelli öğretmenlerin %95,8'i; “Molalarda/dinlenme sürelerinde sınıftan çıkarak temel ihtiyaçlarımı karşılamam mümkün olmuyor (çay, tuvalet vb.)”, engelli olmayan

öğretmenlerin %95,6'sı; “Engelli öğretmenlerin molalarda/dinlenme sürelerinde sınıflarından çıkarak temel ihtiyaçlarını karşılamalarının mümkün olmadığını düşünüyorum (çay, tuvalet vb.).” demişlerdir.

Engelli olan ve olmayan öğretmenlerin, engelli öğretmenlere karşı okul içerisindeki genel tutumlara ilişkin görüşleri

Engelli öğretmenlerin %95'i; “Okulumuzda bana veya herhangi bir öğretmene engelinden ya da bireysel özelliğinden dolayı herhangi bir olumsuz tutum sezinlemedim.”, engelli olmayan öğretmenlerin %99,8'i; “Okulumuzda herhangi bir öğretmene engelinden ya da bireysel özelliğinden dolayı herhangi bir olumsuz tutum sezinlemedim.” görüşünü belirtmişlerdir.

Engelli olan ve olmayan öğretmenlerin, engelli öğretmenlerin iletişimlerine ilişkin görüşleri

Engelli öğretmenlerin %97,4'ü; “Öğrencilerim ile iletişim kurmakta zorluk yaşıyorum.”, engelli olmayan öğretmenlerin %95,9'u; “Engelli öğretmenlerin öğrencileri ile iletişim kurmalarında zorluk yaşamadıklarını düşünüyorum.” şeklinde görüş belirtmişlerdir.

Engelli öğretmenlerin %85,8'i; “Diğer öğretmenler ile iletişim kurmada olumsuzluk yaşıyorum” engelli olmayan öğretmenlerin %94,5'i; “Engelli öğretmenlerin okuldaki öğretmenlerle iletişim kurmada olumsuzluk yaşamadıklarını düşünüyorum” ifadelerini kullanmışlardır.

Engelli öğretmenlerin %85,4'ü; “Engellerinden dolayı yöneticiler ile iletişim kurmada engelli olmayan öğretmenlerden farklılık yaşıyorum”, Engelli olmayan öğretmenlerin %53,4'ü; “Engelli öğretmenlerin yöneticiler ile engellerinden dolayı iletişim kurmada engelli olmayan öğretmenlerden farklılık yaşamadıklarını düşünüyorum” görüşünde olduklarını belirtmişlerdir.

Tartışma

Elde edilen verilerin analizleri bağlamında ilk araştırma sorusuna göre engelli olan ve olmayan öğretmenlerin iş doyumu düzeyleri arasında anlamlı bir farkın olmadığı ortaya çıkmıştır. Bunun nedeninin engelli öğretmenlerin istihdam edilmesinden kaynaklandığı düşünülebilir. Çünkü Türkiye’de engelli bireylerin toplumda bağımsız olarak yaşamlarını devam ettirmelerinin ne kadar zor olduğu hatta mesleki olarak da pek fazla olanaklarının olmadığı düşünüldüğünde, fazla bir beklentilerinin olmadığı ve en azından çalışma olanağını bulmalarının iş doyumları bakımından yaşamlarından memnun olmalarına yol açmış olabilir. Alanyazında da belirtildiği gibi engelini beyan eden bireylerin işe alınmadıkları önemli bir

bulgu olarak yer almaktadır (Jakson, 2002; Riddick, 2003). Bu araştırmaya katılan öğretmenler için bu söz konusu olmadığı, çalışıyor olmaktan dolayı iş doyumlarının farklılık göstermediği söylenebilir.

Gerçekleştirilen analiz sonucunda engelli öğretmenlerin çalıştıkları okul türüne göre de iş doyumları arasında anlamlı bir fark olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu bulgu dikkatli yorumlanmalıdır, çünkü araştırmaya katılan engelli öğretmenlerden özel eğitim okullarında çalışanların sayıları böyle bir sonucu genellemek için çok düşüktür. Diğer bir deyişle bu tür bir farkı ortaya koyabilmek için özel eğitim okullarında çalışan engelli öğretmene ulaşmak gerekmektedir. Yine de bu sonucun öğretmenlerin çalıştıkları okul türünün özel eğitim okulu veya genel eğitim okulu olmasının iş doyumları üzerinde bir etkisi olmadığını göstermesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Diğer yandan engelli öğretmenlerin çalıştıkları kurumda gereksinimlerine yönelik olarak yapılan düzenlemelerin olup olmaması açısından iki öğretmen grubunun iş doyumlarının farklılaşmıştır. Bu bulgu beklenen bir sonuç olarak düşünülmelidir. Çünkü araştırmalarda çalışma koşulları bağlamında engelli öğretmenlerin en çok zorlandıkları konunun fiziksel ulaşılabilirlik olduğu belirlenmiştir. Yani engelli öğretmenlerin gereksinimleri olan tekerlekli sandalye, baston vb. araçlar kullandıkları ve bu araçları çoğunlukla okul ve resmi kurumlar tarafından sağlanmadığı veya sağlansa da kullanabilecekleri düzenlemelerin yapılmadığı bu nedenle de iş doyumları düzeylerinin düşük olabileceği ifade edilmiştir (Anderson ve diğ., 1998; Kinzl ve diğ., 2005). Ancak gerçekleştirilen analizlerde engelli olup olmama ve okullarda engellilere yönelik herhangi bir düzenlemenin yapılıp yapılmaması, öğretmenlerin iş doyumunu ölçeceğinden (Ö.İ.Ö.D.) aldıkları puana ortak etkisinin anlamlı olmadığı bulunmuştur. Bunun nedeninin engelli öğretmenlerin var olan ortama uyum sağlamış oldukları diğer bir deyişle kendilerine yönelik herhangi bir düzenleme yapılmasına ilişkin beklentilerinin olmaması şeklinde açıklanabilir.

İş doyumları arasında anlamlı bir farkında olmadığı bir diğer değişken de öğretmenlerin çalışma yıllarıdır. Aynı şekilde engelli olup olmama ve çalışma yılının, öğretmenlerin Ö.İ.Ö.D.'den aldıkları puana ortak etkisinin anlamlı olmadığı bulunmuştur. Bu bulgu öğretmenlerin meslekte çalışma yıllarının, deneyimlerinin iş doyumları düzeylerinde etkisinin olmadığını göstermektedir. Ancak bu sonuç alanyazınla çelişmektedir. Çünkü Oshagbemi (2000) araştırmasında çalışanların meslekte bulunma yılları ile iş doyumları arasında anlamlı bir ilişkinin ortaya çıktığını belirtmiştir. Yani bireylerin çalışma yıllarının arttıkça iş doyumlarının artacağını ortaya koymuştur.

Regrasyon analizi ile elde edilen bulgulara göre engelli olan ve olmayan öğretmenlerin iş doyumlarını öğretmenlerin cinsiyetleri, medeni durumları ve çalışma yıllarının önemli açıklayıcı değişkenler olmadıkları bulunmuştur. Diğer yandan engelli olup olmama ve sınıf mevcutları değişkenlerinin iş doyumunu üzerinde düşük ancak anlamlı açıklayıcı değişkenler oldukları ortaya çıkmıştır. Bu bulguyu destekler şekilde alanyazında engelli olma durumunun iş doyumunu üzerinde gereksinimlerin karşılanmamış olması, sosyal kabul gibi nedenlerle olumsuz etkileyebileceği belirtilmektedir (Anderson ve diğ., 1998; Ezeja ve diğ., 2010; Jakson 2002; Riddick, 2003). Diğer yandan iş doyumunu etkileyen en önemli faktörlerden birisinin çalışanların iş yükleri olduğu da alanyazında vurgulanmaktadır (Ball ve Stelund, 1990; Jackson, 2002). Dolayısıyla sınıfta öğrenci sayısı çok olan öğretmenlerin iş yüklerinin de artacağı düşüncesinden yola çıkılarak iş doyumlarının olumsuz yönde etkilenebileceği unutulmamalıdır. Diğer bir deyişle, sınıf mevcudunun çok olması öğretmenlerin sınıf yönetimi becerilerini olumsuz etkiliyor olabilir. Ancak yine de çok düşük düzeyde anlamlı açıklayıcı oldukları görülmektedir.

Çalışma koşullarını belirlemeye yönelik uygulanan anketten elde edilen bulgulara bakıldığında öncelikle engelli olan ve olmayan öğretmenlerin, engelli öğretmenlerin ulaşımlarına ilişkin görüşlerinin büyük oranda aynı ve olumsuz yönde olduğu görülmüştür. Engelli öğretmenler ve meslektaşları yüksek oranda engelli öğretmenlerin çalıştıkları kuruma gelmekte zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Benzer şekilde öğretmenlerin büyük oranı engelli öğretmenlerin okullarına kadar gelebilseler dahi okul girişte bile zorlandıklarını dile getirdikleri bulunmuştur. Elde edilen bulgularda okullarda engelli öğretmenlerin bağımsız hareket edebilmelerine ilişkin olarak az oranlarda rampaların ve asansörlerin olduğu da bulunmuş. Ancak yüksek sayıdaki okulda hiç bir düzenlemenin yapılmamış olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak öğretmenlerin neredeyse tamamı, engellerinden dolayı okullarda, sınıflarında bağımsız hareket edilemeyeceğini belirtmişlerdir. Ek olarak bu koşullarda engelli öğretmenlerin günlük gereksinimlerini karşılamalarında da sorunlar yaşadıkları belirtilmiştir. Alanyazında eğitim ortamlarının bütünleştirme uygulamaları için fiziksel ve eğitsel olarak düzenlenmesi ve bu düzenlemelerin engelli öğretmenler içinde yapılması gerektiği belirtilmektedir. Bu şekilde engelli bireylerin ilerdeki yaşamlarına yönelik olumlu bakış açısına sahip olabilecekleri ve motive olmalarının daha kolaylaşacağı vurgulanmaktadır (Jakson, 2002; Riddick, 2003). Yine elde edilen bulguları destekler şekilde alanyazında gerçekleştirilen araştırmaların sonuçları engelli öğretmenlerin genel olarak okula ulaşımlarında sorunlar yaşadıkları (Jackson, 2002; Obiakor ve diğ., 1995) ve okul içerisinde bağımsız hareket etmede sorunları olduğunu göstermektedir (Jackson,

2002; Obiakor ve diğ., 1995). İş doyumları düzeylerini çalışma ortamının düzenlenmemiş olması önemli derecede etkilemektedir (Anderson ve diğ., 1998; Ball ve Stelund, 1990; Ezeja ve diğ., 2010; Jakson, 2002; Kinzl ve diğ., 2005; Riddick, 2003; Valle ve diğ., 2004). Sonuç olarak söz konusu bu düzenlemelerin yapılması ile eğitimin niteliğinin artacağı, öğretmenlerin daha nitelikli hizmet verebilecekleri ortadadır. Araştırmanın önemli bir bulgusu, öğretmenlerin çoğunluğunun engelli öğretmenlere yönelik olumlu tutum içinde olmalarıdır. Bu bulgu engelli olan ve olmayan öğretmenlerin iş doyumları arasında anlamlı bir farkın olmamasının nedeni olarak gösterilebilir. Alanyazında çalışanların birbirine karşı olan tutumlarının iş doyumunda önemli bir faktör olduğu vurgulanmaktadır (Ball ve Stelund, 1990; Mache ve diğ., 2009; Riddick, 2003). Diğer yandan alanyazında engelli öğretmenlerle yapılan görüşmelerde elde edilen bulgular meslektaşları ile iletişimlerinin bekledikleri gibi olmadığını çoğunlukla olumsuzluklar yaşadıklarını göstermektedir (Powney ve diğ., 2003). Ancak bu çalışmadaki bulgulara bakıldığında araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük oranda iletişimde sorun yaşamadıkları görülmektedir. Son olarak engelli olmayan öğretmenlerin anketin sorularına verdikleri yanıtlar birlikte değerlendirildiğinde okullarındaki engelli öğretmenleri kabullendikleri, gereksinimlerinin farkında oldukları ve yaşantı paylaşımı sonucunda olumlu iletişim içinde oldukları söylenebilir.

Öğretmenlerin, engelli öğretmenlerin öğrencilerle iletişimlerine ilişkin görüşleri de belirlenmiştir. Öncelikle engelli olmayan öğretmenlerin neredeyse tamamı engelli öğretmenlerin öğrencileri ile iletişimde zorluk yaşamadıklarını düşündükleri ortaya çıkmıştır. Velilerle iletişim konusunda engelli olmayan öğretmenlerin büyük oranı meslektaşlarının sorun yaşamayacaklarını düşündüklerini, engelli öğretmenlerin %85.8'i de velilerle iletişim kurmada olumsuzluk yaşamadıklarını dile getirdikleri bulunmuştur.

Okulların yöneticileri ile iletişim konusunda engelli öğretmenler diğer meslektaşları ile farklılık olmadığını düşündüklerini belirtmişken, engelli olmayan öğretmenlerin %53.4'ü bu farklılığın olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir. Engelli öğretmenlerin %14.6'sının farklılık yaşandığını düşünmesi ise Jakson (2002) tarafından gerçekleştirilen araştırmada ulaşılan sonuç ile paralellik göstermektedir. Jakson, bu çalışmada engelli öğretmenlerin %17 oranında meslektaşları ve yöneticileri ile problem yaşadıklarını ifade ettiklerini ortaya koymuştur.

Sonuç ve Öneriler

Araştırmada elde edilen bulgulara göre eğitim sistemine dahil olan ve sayıları gün geçtikçe artan engelli öğretmenlerin iş doyumları ve çalışma ortamlarına ilişkin

gerçekleştirilen bu araştırmada engelli olan ve olmayan öğretmenlerin iş doyumu düzeyleri arasında anlamlı bir fark ortaya çıkmamıştır. Ayrıca öğretmenlerin çalıştıkları kurumlara göre ve çalışma yıllarına göre iş doyumlarında anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür. Diğer yandan okullarda engelli bireylere yönelik her hangi bir düzenlemenin yapılmamış olması bakımından engelli öğretmenlerin iş doyumları puanları arasında anlamlı bir farkın olduğu ortaya çıkmıştır. Verilerin regrasyon analizi ile elde edilen bulgulara göre engelli olan ve olmayan öğretmenlerin iş doyumlarını öğretmenlerin cinsiyetleri, medeni durumları ve çalışma yıllarının önemli açıklayıcı değişkenler olmadıkları bulunmuştur. Diğer yandan, engelli olup olmama ve sınıf mevcutları değişkenlerinin iş doyumu üzerinde anlamlı açıklayıcı değişkenler oldukları ortaya çıkmıştır. Öğretmenlere uygulanan anket sonuçlarına bakıldığında ise, engelli öğretmenlerin çalıştıkları kurumlara ulaşımında, sınıflarda bağımsız hareket etmelerinde ve günlük temel ihtiyaçlarını karşılamada sorunlar yaşadıkları ortaya konmuştur. Bunun nedeninin ise okulların büyük oranında özel gereksinimleri karşılamak üzere herhangi bir düzenlemenin yapılmamış olduğu bulunmuştur. Öte yandan engelli öğretmenlere yönelik olumlu tutumların var olduğu ve bu öğretmenlerin öğrencileri ile velileri arasında iletişim kurmada sorun yaşamadıkları belirlenmiştir. Yöneticileri ile iletişim konusunda da engelli öğretmenlerin büyük oranı herhangi bir farklılık olmadığını, engelli olmayan öğretmenlerin yarısı ise farklılık olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir.

Sonuç olarak engelli öğretmenlerin çalışma koşulları ve iş doyumlarına ilişkin çok genel bir bakış açısından çizilmeye çalışıldığı bu araştırmanın sonuçları temel olarak bu öğretmenlerin çalıştıkları ortamların daha ayrıntılı ele alınmasının gerekliliğini göstermektedir. Araştırmadan elde edilen bulgular ve ulaşılan alanyazın doğrultusunda engelli öğretmenlerin çalışma koşullarının düzenlenmesinin gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu yolla engelli öğretmenlerden beklenen rol ve sorumlukları daha nitelikli olarak yerine getirebilecekleri söylenebilir. Çalışma koşullarına ve iş doyumlarına ilişkin aşağıdaki öneriler verilebilir.

Engelli öğretmenlerin en önemli sorunları olan okula ulaşım ve okul içerisinde bağımsız hareket edebilmeleri ile ilgili bütünleştirme felsefesi kapsamında düzenlemeler yapılmalıdır. Ek olarak engelli öğretmenlerin okul ve sınıflarda verimli çalışmaları için yardımcı teknolojiler sağlanmalıdır.

Bu araştırmanın ortaya koyduğu bulgular gözden geçirildiğinde elde edilen sonuçların genel bir çerçeve oluşturduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu araştırmanın bulgularından yola çıkarak engelli öğretmenlerin yaşantıları, başarıları ve karşılaştıkları sorunların daha

derinlemesine incelenmesine gereksinim olduğu görülmektedir. Bu nedenle farklı engelli öğretmenlerle nitel araştırma yöntemleri de kullanılarak daha ayrıntılı bulgular elde edilebilir.

Kaynaklar

- Akçamete, G. A., Kaner, S. ve Sucuoğlu, B. (2001), *Öğretmenlerde tükenmişlik, iş doyumu ve kişilik*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Anderson, R. J., Keller, C. E. ve Karp, J. M. (1998). *Enhancing diversity: Educators with disabilities*. Washington: Gallaudet University Press.
- Avşaroğlu S., Deniz M.E., ve Kahraman A. (2005). Teknik öğretmenlerde yaşam doyumu iş doyumu ve mesleki tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 115-129.
- Ball, C. J. ve Stelund, B.V. (1990). The centrality of work, working conditions and job satisfaction of teachers in Canada: An ontario study. *Comparative Education*, 2(39), 319-330.
- Bhagat, R. S., ve Allie, S. M. (1989). Organizational stress, personal life stress, and symptoms of life strains: An examination of the moderating role of sense of competence. *Journal of Vocational Behaviour*, 35, 231-253.
- Bishay, A. (1996). Teacher motivation and job satisfaction: A study employing the experience sampling method. *Journal of Undergraduate Sciences* (3). 147-154.
- Bowman, C. A., Barr, K., McCracken, N. McCullum-Clark, K. V. ve Jaeger, P.T. (2010). *The relationship of disability rights, laws to education majors and teachers with disabilities*. Retrieved January 11, 2011, from <http://www.byui.edu/disabilities/Disability%20Rights.htm>
- Cemaloğlu, N. ve Erdemoğlu, Ş.D. (2007). Öğretmenlerin mesleki tükenmişlik düzeylerinin farklı değişkenlere göre incelenmesi. *Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Fakültesi*, 15(2), 465-484.
- Çokluk, Ö. (1999). *Zihinsel ve işitme engelliler okulunda görev yapan yönetici ve öğretmenlerde tükenmişliğin kestirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ergin, C. (1997). Bir iş doyumu ölçümü olarak iş betimlemesi ölçeği: Uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 12(39), 25-36.
- Ezeja, E.B., Azodo, C.C., Ehizele, A.O., Ehigiator, O. ve Oboro, H.O. (2010). Assesment of job satisfaction and working conditions of Niegrian oral health workers. *International Journal of Biomedical and Health Sciences*, 6(3), 143-150.

- Goddard, R.D., Hoy, W. K. ve Woolfolk Hoy, A. (2000). Collective teacher efficacy: its meaning, measure, and impact on student achievement. *American Educational Research Journal*, 37(2) 479-507.
- Grayson, H.K. ve Alvarez, J.L. (2008). School climate factors relating to teacher burnout: A metadator model. *Teaching and Teacher Education*, 24, 1349-1363.
- Greenreese, S., Johnson, D.J ve Campbell, W.A. (1991). Teacher job satisfaction and teacher job stress—school size, age and teaching experience. *Education*, 112(2), 247-252.
- Günbayı, İ. ve Toprak, D. (2009). İlköğretim okulu sınıf ve özel sınıf öğretmenlerinin iş doyum düzeylerinin karşılaştırılması, *İlköğretim Online*, 9(1), 150-169.
- Gürbüz, Z. (2008). *Kars ilinde görevli okul öncesi öğretmenlerinin iş tatmin düzeyleri ve mesleki tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Hall, B. (1987). Teachers at risk: A profile of the teacher predisposed to quit. *Florida Journal of Educational Research*, 29(1), 55-72.
- Jakson, E. M. (2002). *Virginia educators with disabilities survey results*. virginia board for people with disabilities. Retrieved July 27, 2009, from <http://www.vaboard.org/downloads/teachersurveyresults.pdf>.
- Kinzl, J.F., Knotzer, H., Traweger, C., Lederer, W., Heidegger, T. ve Benzer, A. (2005). Influence of working conditions on job satisfaction in anaesthetists. *British Journal of Anaesthesia*, 94(2), 211-215.
- Kreis, K., ve Milstein, M. (1985). Satisfying teachers' needs. *The Clearing House*, 59, 75-77.
- Lowther, M. A., Gill, S. J. ve Coppard, L.C. (1985). Age and the determinants of teacher job satisfaction. *The Gerontological Society of America*, 25(5), 520-525.
- Mache, S., Vitzthum, K., Niehaus, A., Klapp, B.F. ve Groneberg, D.A. (2009). Physicians' workin conditions and job satisfaction: Does hospital ownership in Germany make a difference? *BMC Health Services Research*, 9, 148-157.
- Obiakor, F. E., Kars, S., Algozzine, B. ve Utley, C. (1995). *Demands and challenges of being and educator with a disability*. Educational Resources Information Center. ED#396489.
- Owuamnam, D.O. (1984).Providing for job tenure, job satisfaction and productivity in teachers. *Adolescence*, 19(73), 221-224.
- Poggi, (2010). Job satisfaction, working conditions and aspirations. *Journal of Economic Psychology* 31, 936–949.

- Powney, J., Wilson, V., Hall, S., Davidson, J., Kirk, S. Edward, S. ve Minza, H. S. (2003). *Teachers' careers: The impact of age, disability, ethnicity, gender and sexual orientation*. Retrieved July 17, 2009, from <http://www.dfes.gov.uk/research/data/uploadfiles/RB488>.
- Oshagbemi, T. (2000). Satisfaction with co-workers' behaviour. *Employee Relations*, 22(1), 88-106.
- Özgen, H., Öztürk, A. ve Yalçın, A. (2002). *İnsan kaynakları yönetimi*. Adana: Nobel Kitapevi.
- Riddick, B. (2003). Experiences of teachers and trainee teachers who are dyslexic. *International Journal of Inclusive Education*, 7(4), 380-402.
- Sarros, J.C. ve Sarros, A.M. (1987). Predictors of teacher burnout. *Journal of Educational Administration*, 25(2), 216-230.
- Singleton, J. (1998). *Learning in likely places: Varieties of apprenticeship in Japan*. Cambridge: Cambridge Uni. Press.
- T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı (2008). *Özürlüler Kanunu ve İlgili Mevzuat*. Ankara: Mattek Matbaacılık.
- Türer, A. (2009). *Türkiye 'de öğretmen yetiştirme ve sorunlar*. 17.06.2009 tarihinde www.cumhuriyet.edu.tr/aturer/ogretmenyetistirme.html adresinden alınmıştır.
- Valle, J. W., Solis, S., Volpitta, D. ve Conner, D.J. (2004). The disability closet: teachers with learning disabilities evaluate the risks and benefits of "coming out". *Equity ve Excellence in Education*, 37(4), 4-17.
- Woolfolk Hoy, A. ve Spero R.B. (2005). Changes in teacher efficacy during the early years of teaching: a comparison of four measures. *Teaching and Teacher Education*, 21, 343-356.

Extended Abstract

Current scientific and technological advancements in countries resulted in questioning teacher education systems, changing the roles of the teachers and raising the quality and quantity of teachers and focusing on the importance of in-service teacher education. Although teacher competency is a major issue, the working conditions and job satisfaction levels of teachers should not be put aside within this enterprise (Goddard, Hoy & Woolfolk Hoy, 2000; Türer, 2009; Woolfolk & Spero, 2005). In recent years, the numbers of schools have increased with an increase in the number of teachers with disabilities (Anderson, Keller ve Karp, 1998). Improving the quality of education is possible through increasing teacher quality, which is affected directly by working conditions and job satisfaction levels. Therefore the working conditions and job satisfaction levels of teachers with disabilities should be determined (Jakson, 2002; Obiakor, Karr, Algozzine & Utley 1995).

Purpose

The purpose of this study was to determine the working conditions and job satisfaction levels of teachers with disabilities. For to this purpose, the following questions were posed: (1) are there any differences between the job satisfaction levels of teachers with and without disabilities? (2) Are there any differences between the job satisfaction levels of teachers with disabilities according to type of school they work ? (3) Do accommadations and arrangments related to teachers' disabilities affect their job satisfaction levels? (4) Are there any differences in the job satisfaction levels of teachers with and without disabilities according to years of work? (5) Do teachers' with and without disabilities gender, marital status, disability status, subject areas, work settings, years of workand class sizes predict their job satisfaction levels? (6) What are the opinions of the teachers with and without disabilities on the job satisfactions of teachers with disabilities?

Method

The researchers made great effort in reaching all teachers with disabilities who worked in schools across Turkey. A total of 1149 teachers across Turkey participated in the study. Five hundred and seventy four of the participants were teachers with disabilities while. Two instruments, "Teachers' Job Satisfaction Scale (TJSS) and "Teachers' Working Conditions Questionare (TWCQ)" which were developed by the researchers were used for data gathering. Data from TJSS were analyzed by using independent samples t-test, Analysis of variance (ANOVA) and Linear Multiple Regression. SPSS 16.0 software was used for data analysis.

Data from TWCQ were analyzed by calculating the percentage ranking for each item on the questionnaire.

Results and Discussion

According to the results of the job satisfaction survey, there were no significant differences between teachers with and without disabilities. . The reason for this could be that people with disabilities face serious difficulties in independent living and getting a job and that since the participants with special needs in this study have a job, they might be considering themselves lucky enough to own a job and therefore lower their expectations regarding working conditions.

Another finding showed that there wasn't any significant difference in the job satisfaction levels of teachers with disabilities according to the type and level of school they work in. This finding should be carefully interpreted because the number of subjects were not equally distributed across work settings, especially for the participants who worked in special education schools.

A significant difference emerged for job satisfaction levels of teachers with and without disabilities according to accommodations and arrangements related to teachers' special needs. This finding was of no surprise because many other researches state that teachers with special needs mostly face problems in physical accessibility to their work settings.

Results of regression analysis showed that job satisfaction levels of teachers with and without disabilities were not affected by gender, marital status and work experience, disability status and class size did have an effect on job satisfaction.

The TWCQ results showed that teachers with special needs had problems such as reaching their work environment, mobility in their classrooms and meeting their daily basic needs. The reason for these kinds of problems is most probably because schools are not built or physically arranged to meet the mobility of people with special needs. On the other hand, teachers with special needs reported getting positive attitudes from others and not having any problems in communicating with their students and parents. Most of the teachers with disabilities mentioned that they didn't have any conflicts with the school principals, however half of the teachers without special needs believed that there were differences in the communication between teachers with disabilities and their school principals.

Finally, the results pointed to the fact that the work environments of teachers with disabilities should be investigated more thoroughly. One important point to be made is that the work environments of teachers with disabilities should be arranged to give them equal opportunities achieving their roles and responsibilities, a parallel finding with the literature.

Conclusion

Two of the most important problems of teachers with disabilities are accessibility to the work environment and independent mobility within these environments. Therefore, as part of the inclusion philosophy, schools should be built to offer accessible environments to teachers with disabilities. In addition, assistive technologies should be provided in schools and classrooms in order to increase productivity of these teachers.

Findings from this research draw a basic frame for working conditions and job satisfactions of teachers with disabilities. Future studies should focus on the work experiences, success and problems of teachers with disabilities. Qualitative and quantitative research techniques should be used to get a deeper understanding of the needs of teachers with a wide variety of special needs.